

Lack of Mechanisms of Legitimate Force and Absence of Normalized Subjects: A Pathological Approach to the Institution of the State in Iran

Shoja. Ahmadvand¹, Mostafa. Lotfi^{2*}

¹ Associate Professor, Political Science Department, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

² Doctoral student of political science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: mlotfi1958@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Ahmadvand, S., & Lotfi, M. (2024). Lack of Mechanisms of Legitimate Force and Absence of Normalized Subjects: A Pathological Approach to the Institution of the State in Iran. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(4), 33-50.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The state institution in Iran has often failed in creating normalized, law-abiding subjects. More specifically, the state in Iran has been confronted with incomplete mechanisms of legitimate force on the one hand, and on the other hand, it has been unable to produce normalized subjects as an outcome of the conflict among competing truth regimes (Iranian nationalism, Islamism, and Westernization). Therefore, the objective of this article is to examine the reasons behind the state's failure in constructing and creating normalized subjects. Centering on the concept of governmentality as a later thought of Foucault, the article aims to analyze the institution of the state in contemporary Iran pathologically. This study employs the process-tracing method, a case-study technique based on the premise that explaining a particular phenomenon, such as the pathology of the state in Iran, necessitates a step-by-step examination of a series of causes leading to the effect. Thus, our main effort in the methods section is to delineate the causal mechanism underlying the inefficacy of the state in Iran. The findings indicate that subject-formation and the creation of normalized subjects, as the sole path to exercising legitimate power in the modern era, play an essential role in the formation and persistence of the state institution in Iran, characterized by the rule of law. Therefore, any disruption in the subject-formation process should be interpreted as a deficiency in the state's mechanisms of power and recognized as a vulnerability of the state institution. The conclusion of this article is that the tension among truth regimes in Iran has led to the state's inability to produce normalized subjects, and the outcome of this deficiency in normalized subjectivity is state inefficacy.

Keywords: *Modern State, Legitimate Force, Governmentality, Truth Regimes, Normalized Subject*

EXTENDED ABSTRACT

The article begins with a conceptual framework rooted in Max Weber's definition of the state as an entity claiming a monopoly over legitimate force within a defined territory (Weber 2005). However, while this monopoly forms a critical feature of the modern state, Weber emphasizes that such power should extend beyond mere coercion, incorporating rational, institutionalized techniques for managing subjects within the boundaries of the law (Vincent, 2015). This dual purpose of state power underpins Foucault's concept of governmentality, which posits that modern states must shape and regulate individual behavior by cultivating compliant, "normalized" subjects, thus enabling governance through subtle and rational control rather than overt force (Foucault, 1982). Such mechanisms are seen as essential to forming a stable social order, distinguishing the modern state from pre-modern entities where coercion was the primary control method.

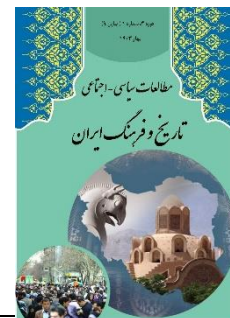
The unique challenge facing the Iranian state is the coexistence and contention of three dominant truth regimes—Iranian nationalism, Islamism, and Westernization—each of which offers a different set of values and societal expectations. These regimes shape identity, behavior, and loyalty in often conflicting ways, creating a "triangular struggle" that complicates the state's efforts to produce a unified citizenry (Abazari & Milani, 2005). This ongoing tension between the truth regimes is not merely ideological; it extends into the institutional and procedural aspects of governance, impacting the very mechanisms through which the state attempts to exert its authority and normalize subjects. For instance, each regime proposes distinct ideas about justice, individual rights, and public morality, leading to fragmentation in both policy and societal attitudes toward the law (Afzali, 2007). This fragmentation reflects Weber's view of the state as inherently political, with Iran's case illustrating how conflicting internal truths undermine the state's legitimacy.

Methodologically, the study employs a process-tracing approach, a technique used to identify causal mechanisms underlying complex social phenomena (Goldstone et al., 2003). In tracing the Iranian state's failure to produce normalized subjects, the study examines a series of historical events and policy shifts, illuminating how each has contributed to the institution's current inefficacy. For instance, in the 20th century, the Pahlavi regime sought to institute a secular, nationalist identity by elevating Iran's pre-Islamic past, a project that clashed with Islamic and Western truth regimes. This ideological rivalry not only polarized society but also hindered the formation of a unified, law-abiding subject (Keddie, 1998). Through process-tracing, this study reveals the Iranian state's inability to stabilize one dominant regime, thereby failing to establish a coherent national identity—a deficiency exacerbated by the 1979 Islamic Revolution, which reoriented state mechanisms towards Islamic governance.

Foucault's governmentality theory is central to this analysis, particularly in its emphasis on "conducting conduct" through systematic subject formation and regulation (Foucault, 1979). In this view, governance involves shaping citizens who willingly accept and embody the state's regulatory ideals. Iran's failure in this regard is evident in its reliance on repressive tactics rather than fostering internalized conformity to laws and norms. The process of subject formation, as Foucault suggests, requires consistent reinforcement through educational, legal, and economic policies aligned with a unified regime of truth. However, Iran's state apparatus has been unable to reconcile its competing truth regimes into a cohesive structure, instead oscillating between the values of nationalism, Islamism, and modernity. This inconsistency fosters resistance and diminishes the public's trust, as each truth regime appears incommensurable with the others (Tabatabai, 2006).

The findings of this study argue that the Iranian state's inability to create normalized subjects—citizens who instinctively adhere to laws and contribute to social order—is symptomatic of a deeper vulnerability within its mechanisms of power. This vulnerability is manifested in the state's excessive use of force to enforce compliance, often leading to social unrest rather than conformity (Ringer et al., 2000). Such enforcement tactics, which include crackdowns on public protests and stringent dress codes, signify a state incapable of achieving legitimacy through rational, consensual governance. The study concludes that Iran's state must address the underlying ideological rifts that fracture its governance strategies. Only by harmonizing the regimes of truth within its policy framework can the state hope to cultivate subjects who align with its ideals, reducing reliance on coercive methods and enhancing state efficacy.

In summary, this article posits that Iran's state inefficacy derives from a discord between its internal truth regimes, which obstructs the state's ability to form compliant, law-abiding subjects. This deficiency undermines the legitimacy of Iran's state mechanisms and perpetuates reliance on force rather than fostering voluntary compliance. Acknowledging the need for an ideological realignment within its governing principles, this study calls for a non-confrontational approach to integrating Iran's diverse truth regimes into a coherent state structure. This approach, in line with Foucault's governmentality, could enable Iran to shift from coercive enforcement to a more stable, lawful governance model that respects the complex cultural identities of its subjects.

نقص در سازوکار زور مشروع و فقدان سوژه‌های بهنجار: رویکردی آسیب شناسانه به نهاد دولت در ایران

شجاع احمدوند^۱، مصطفی لطفی^{۲*}

۱. دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: mlotfi1958@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

احمدوند، شجاع، و لطفی، مصطفی. (۱۴۰۳).
نقص در سازوکار زور مشروع و فقدان سوژه‌های
بهنجار: رویکردی آسیب شناسانه به نهاد دولت
در ایران. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و
فرهنگ ایران*، ۳(۴)، ۵۰-۳۳.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله
متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله
به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی
(CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

نهاد دولت در ایران در ایجاد سوژه‌های بهنجار و مطیع قانون اغلب ناکام بوده است. به بیانی روشن‌تر دولت در ایران از سویی با سازوکارهای ناقص اعمال زور مشروع مواجه بوده و از سوی دیگر نتوانسته سوژه‌های بهنجاری را به‌سان پیامد کشمکش رژیم‌های متعارض حقیقت (ایران‌گرایی، اسلام‌گرایی، غرب‌گرایی) تدارک ببیند. بدین ترتیب هدف مقاله پاسخ به چرایی ناکامی دولت در ساخت و ایجاد سوژه بهنجار است و لذا با محوریت مفهوم حکومت‌مندی به‌عنوان اندیشه متأخر فوکو، مقاله به دنبال آسیب‌شناسی نهاد دولت در ایران معاصر است. روش این مقاله تکنیک ردیابی فرآیند است؛ این تکنیک که نوعی مطالعه موردی است مبتنی بر این پیش‌فرض است که تبیین یک پدیده خاص مانند آسیب‌شناسی دولت در ایران، مستلزم بررسی گام‌به‌گام سلسله علل تا رسیدن به معلول است. لذا کوشش اصلی ما در بخش روش ترسیم مکانیسم علی ناکارآمدی دولت در ایران است. یافته مقاله این است که سوژه سازی و ایجاد سوژه‌های بهنجار به‌مثابه یگانه مسیر اعمال قدرت مشروع در عصر مدرن نقش اساسی در شکل‌گیری و استمرار نهاد دولت در ایران با شاخصه حاکمیت قانون دارد، بنابراین هرگونه اختلال در فرآیند سوژه سازی را باید نقص در سازوکار اعمال قدرت دولت تعبیر و به‌عنوان آسیب نهاد دولت شناسایی کرد. نتیجه این مقاله آن است که تنش بین رژیم‌های حقیقت در ایران منجر به ناتوانی دستگاه زور در تولید سوژه بهنجار شده و پیامد این بی سوژگی بهنجار، ناکارآمدی دولت است.

کلیدواژگان: دولت مدرن، زور مشروع، حکومت‌مندی، رژیم‌های حقیقت، سوژه بهنجار.

مقدمه

دولت مدرن شکلی از هستی سیاسی است که مقدمات نظری و عملی آن در نیمه دوم قرون وسطی فراهم شد و از قرن هفدهم ابتدا در قالب دولت مطلقه و سپس در اشکال دموکراتیک تکامل یافت. از این زمان دولت به منزله یکی از مجادله آمیزترین مباحث دانشگاهی دارای عناصر و ویژگی‌های خاصی شد که آن را از دیگر هستی‌های سیاسی متمایز نمود (Vincent, 2015). ماکس وبر^۱ این هستی جدید را «نهاد مدعی اعمال انحصاری زور مشروع در قلمرو معین» تعریف می‌کند (Golmohammadi, 2016). هسته مرکزی این تعریف را باید سازوکار اعمال زور، در چارچوب مجموعه‌ای از نهادها دانست (Pierson, 2004)؛ بنابراین، دولت بنا به تعریف وبر نتیجه تحولی مهم در شیوه اعمال قدرت سیاسی در اروپای غربی بود که هرچند عنصر زور در بین دیگر عناصر نهادی دولت جایگاه محوری دارد ولی به لحاظ تمرکز بر مشروع بودن، اعمال آن از محتوای سلبی (خشونت و ستیز) که به توانایی حاکم برای کشتن اتباع خود و بدین واسطه تضمین تبعیت آن‌ها معطوف بود جای خود را به روش‌هایی از اعمال قدرت داد که هدفشان نه خشونت و سرکوب توده‌ها بلکه شکل‌دهی و مطیع ساختن آن‌ها بود (Foucault, 1977). در این راستا غایت نهایی سازوکار زور مشروع، تنظیم رفتار افراد و کنترل آن‌ها به‌عنوان مهم‌ترین دغدغه نهاد دولت مدرن گردید. آنچه در این دریافت مسلم می‌نماید نگاه صوری به اعمال قدرت، اهمیت سوژه‌های انسانی و لحاظ کردن واقعیت زیستی حیات آن‌ها در شکل‌گیری منطق دولت مدرن است که حول توانایی ساخت سوژه‌های انسانی می‌چرخد (Foucault, 1978).

اگر تعریف نهادی دولت مدرن و عناصر اصلی آن با وبر آغاز می‌شود، تکمیل و بلوغ آن به‌ویژه در حوزه تحلیل عملکرد واقعی قدرت مرهون تلاش‌های فکری میشل فوکو است. فوکو در درس گفتارهای کلژدوفرانس^۲ در حوزه اندیشه سیاسی باب جدیدی از تحقیق در مورد نهاد دولت را ذیل مفهوم حکومت‌مندی^۳ گشود که در آن سه مقوله‌ی دولت، قدرت و سوژه از طریق پیوندی که بین تکنیک‌های استیلا و تکنیک‌های خود برقرار شده است به همدیگر مرتبط می‌شوند. در این رویکرد آنچه دولت مدرن را از نیاکان خود متمایز می‌کند، ظرفیت بی‌کران آن برای مشارکت افراد در محاسبات قدرت دولتی است. بدین‌سان تمرکز این رویکرد نه تحلیل خاستگاه و چگونگی تشکیل یا بقای دولت، بلکه عقلانیت و اندیشه‌ای است که اعمال قدرت با اتکا به آن طراحی و اجرا می‌شود. نتیجه مهم این بحث تجزیه و تحلیل دولت در ارتباط با عقلانیت نهاد دولت است؛ چراکه این عقلانیت در بطن وسایل تکنیکی موجود برای شکل‌دهی و تغییر شکل دادن کردارها و نهادها به‌کاررفته می‌شود. در این برداشت عنصر اساسی نهاد دولت (سازوکار زور مشروع) شامل تکنیک‌ها و ابزارهایی می‌شود که هدف آن تبدیل سوژه‌های بی‌شکل و غیرقابل پیش‌بینی به سوژه‌های مطیع و تابع قانون است. در حقیقت، عنصر زور باصفت مشروع در نهاد دولت مدرن در این انگاره به توانایی این نهاد برای بهنجارسازی اشاره داشته و محصول آن خلق سوژه‌ای است که در چارچوب معینی از قواعد و هنجارها عمل می‌کند. در این رویکرد اکراه دولت از توسل به خشونت محض و هم‌زمان اراده به ساماندهی و هدایت شهروندان، ناگزیر سوژه سازی را به یگانه پاسخ ممکن در افق معرفتی پروبولماتیک دولت تبدیل و زمینه را برای اعمال حاکمیت قانون فراهم می‌کند که ناتوانی دولت‌ها در فرایند ساخت و سامان بخشی به سوژه‌ها، آسیب جدی آن‌ها به شمار می‌آید. این تکمیل همان زویایی است که تدوین‌کنندگان و نظریه‌پردازان دولت مدرن از جمله ماکس وبر در اروپای قرن هجدهم در سر داشتند. با این نگاه به نهاد دولت و بر اساس رویکرد آسیب شناسانه می‌توان اخلاص در فرایند سوژه سازی و فقدان سوژه‌های بهنجار را به‌عنوان پیامد نقص در سازوکار زور مشروع مهم‌ترین چالش دولت در عصر مدرن شناسایی کرد.

¹ Max Weber

² Collège de France

³ Governmentality

اینک در باب مسئله این پژوهش باید اشاره کرد که شکل‌گیری دولت مدرن ابتدا پاسخی به نیازهای جامعه اروپایی در آستانه مدرنیته و متأخر توضیح‌دهنده نوعی چرخش رادیکال در شیوه اعمال قدرت در چارچوب دولت بود که طی فرآیندی از قرن نوزدهم به بعد به سبب نفوذ و قدرت تأثیرگذاری دنیای غرب بر سایر مناطق جهان، از جمله جوامع مشرق زمین خصلتی جهان‌شمول یافت و قدرت تأثیرگذاری این نهاد اجتماعی بر سایر نهادها به حدی افزایش یافت که توانست سهم مهمی در تغییرات بنیادین جوامع داشته باشد (Afzali, 2007). هم‌زمان با گسترش دولت مدرن به سرزمین‌های غیراروپایی، در ایران نیز ساختار قدیم قدرت در دوره قاجار افول کرد و ایرانیان در مواجهه با تجدد دریافتند که الگوی حکمرانی سنتی دیگر قادر به پاسخگویی به مسائل آنان نیست. در این جهت اندیشه حکومت قانون و تأسیس دولت مدرن به نقطه تلاقی تمام تلاش‌های متجددان ایرانی تبدیل گردید. آنچه در بین همه اندیشمندان مشترک بود، اقرار به عقب ماندن ایران از قافله تمدن جدید و لزوم جبران این عقب‌ماندگی بود؛ در ذهن آنان راه خروج از این وضعیت بغرنج علاوه بر تجدیدنظر اساسی در ساخت سیاسی و ایجاد نهادها و موازین جدید، ترک سوژه و سامان اقتدار به معنای پیشین و موازنه تازه‌ای میان سوژه و اقتدار سیاسی از طریق تأسیس دولت مدرن بود.

با ورود برخی نهادهای جدید، فرایند شکل‌گیری دولت مدرن در ایران آغاز شد. مرور تاریخ ایران از مشروطه به این‌سو حاکی از آن است که جستجوی یک ساختار و نظم سیاسی جدید در ایران بیش از صدسال قدمت دارد. ایرانیان از جمله اولین ملل در غرب آسیا بودند که تلاش‌های فراوانی را برای ایجاد تحول سیاسی و استقرار دولت مدرن به‌مثابه ابزاری برای حل چالش‌ها انجام دادند، در تلاش‌های خود دو انقلاب و یک برنامه اصلاحی نوسازی به سبک پهلوی را تجربه کرده‌اند، علیرغم همه این تلاش‌ها، مطالعات مختلف نشان می‌دهد که ایران هنوز در مسیر رسیدن به نهاد مدرن از دولت فاصله بسیاری دارد (Damiano, 2015)، پس از ۱۱۶ سال از انقلاب مشروطه به‌عنوان نقطه عطف دولت‌سازی در ایران، همچنان شاهد ناکارآمدی دولت به‌ویژه در تبعیت شهروندان از نهاد دولت در چهارچوب قانون هستیم. در نتیجه این نهاد در حوزه اعمال قدرت و کارکردهای خود به‌ویژه ساخت و اداره سوژه‌ها با چالش‌های اساسی روبه‌رو است، به‌طوری‌که نتوانسته است عمل به قانون را در جهت ایجاد سوژه بهنجار نهادینه نماید. علی‌رغم اینکه ایران امروز جامعه‌ای بی‌قانون نیست اما با نگاهی ساده می‌توان درک کرد که استقرار و تسلط قانون در رفتار مردم به‌مثابه سوژه بهنجار منعکس نشده است؛ تجلی آن را می‌توان هم در خود نهاد دولت، هم در رابطه‌ی پرتنش و مسئله‌زای شهروندان با نهاد دولت و حتی رفتارهای ساده و به‌ظاهر پیش و پا افتاده (مانند عبور از چراغ‌قرمز، بی‌توجهی به قوانین زندگی عمومی و...) مشاهده نمود. این امر به‌نوبه خود تنش‌های دائمی و خشونت اجتماعی را تقریباً در همه مکان‌ها و تعاملات اجتماعی ایجاد کرده است که باید آن را تجلی ناکارآمدی سازوکار زور مشروع دولت در ایجاد سوژه بهنجار به‌عنوان آسیب نهاد دولت دانست.

اگر عنصر زور مشروع را بنا به تعریف ماکس وبر هسته‌ای مرکزی دولت بدانیم، بدین ترتیب اصلی‌ترین مسئله این مقاله اختلال در سازوکار اعمال زور مشروع نهاد دولت در ایران و بحران سوژه بهنجار به‌عنوان مهم‌ترین آسیب آن است که نشانه‌ای آن را می‌توان در فقدان سوژه منضبط و ناتوانی فزاینده دولت در خلق سوژه مطیع به قانون مشاهده کنیم. از همین رو، در این مقاله هدف پاسخ به چرایی ناکامی دولت در ساخت و ایجاد سوژه بهنجار است؛ بنابراین در راستا مدعای اصلی این مقاله که آسیب نهاد دولت در ایران را، نقص در سازوکار زور مشروع و فقدان سوژه‌های بهنجار می‌داند، این پرسش مطرح می‌شود که دلیل ناکامی نهاد دولت در ایران در ایجاد سوژه‌های بهنجار و مطیع قانون چیست؟ با توجه به ماهیت این سؤال، نویسنده می‌کوشد با رویکرد تبیینی-تحلیلی و از منظر رهیافت فوکویی به‌ویژه با محوریت اندیشه متأخر وی (حکومت‌مندی) و دستگاه مفهومی برآمده از آن به مسئله آسیب‌شناسی نهاد دولت در ایران معاصر نزدیک شده و به کنکاش در آن بپردازد، در این مسیر با مروی بر ویژگی‌های خاص و تحولات سیاسی و اجتماعی جامعه ایرانی، با تأکید بر تلازم تفکر و اشکال خاص عقلانیت (رژیم‌های

حقیقت)^۱ با اعمال قدرت که در روش‌های سوژه‌سازی و سازمان‌دهی جامعه متجلی می‌گردد، در پاسخ به این سؤال اصلی، در چارچوب یک ارائه یک الگو به نقص در سازوکار زور مشروع نهاد دولت و فقدان سوژه‌های بهنجار به‌عنوان پیامد ناشی از رژیم‌های متعارض حقیقت، به‌مثابه فرضیه‌ای پژوهش اشاره خواهد شد.

در انتهای این مقدمه لازم است اشاره‌ای نیز به روش پژوهش این مقاله بشود. روش این مقاله در چهارچوب رهیافت تبیینی «تکنیک ردیابی فرآیند»^۲ است. در اینجا تحلیل‌گران کیفی برای تبیین یک مسئله و پاسخ به سؤال چرایی، از طریق مشخص کردن و تعیین مکانیسم‌های علیّ کوشش می‌کنند. این تکنیک در بردارنده تحلیل یک مورد بر اساس توالی وقایع یا توالی‌های زنجیره‌ای یا چندین توالی متصل به هم است (Goldstone et al., 2003). ردیابی فرآیند که مطالعه‌ای موردی در علوم اجتماعی و سیاسی است، غالباً مبتنی بر این پیش‌فرض است که تبیین یک پدیده خاص و منفرد (مثل آسیب‌شناسی دولت در ایران) مستلزم بررسی سلسله علیی است که به آسیب مدنظر ختم شده است یعنی حرکت از علت به معلول مستلزم ترسیم مکانیسم علیّ یعنی علیی است که هرکدام علت برای معلول بعدی است تا به معلول نهایی برسد.

۱. مبنای نظری: حکومت‌مندی

از دید فوکو در نهاد مدرن دولت به‌سان قالبی اختراعی و مصنوع، به‌منظور جلوگیری از ورود خشونت‌بار به زندگی شهروندان، اداره، ساماندهی و هدایت شهروندان از طریق سوژه‌سازی و بهنجارسازی سوژه، یگانه مسیر اعمال قدرت مشروع دولت تلقی می‌شود. به‌طوری‌که حاکمان برای تحقق سیاست‌هایشان، به تربیت شهروندانی به‌هنجار متوسل می‌شوند (Yahyaei, 2015). فوکو در درس گفتارهای پیش‌گفته با به‌کارگیری مفهوم «حکومت‌مندی» در معنای روش هدایت رفتار انسان‌ها، با بررسی صورت‌بندی نظام‌های سیاسی از سده شانزدهم تا اواسط سده هجدهم، نتیجه می‌گیرد که در این سده‌ها ما با مجموعه‌ای از رساله‌ها پیرامون مفهوم دولت و حکومت مواجهیم که برخلاف متون قرون گذشته نه اندرز به امیرند و نه علم سیاست؛ بلکه شکلی جدیدی از اعمال قدرت باهدف اداره و هدایت افراد را مورد بررسی قرار می‌دهند. در این نوشته‌ها مسئله اصلی حول چگونگی حکومت کردن و تحت حکومت واقع‌شدن، حکومت و اداره افراد ذیل مقوله‌ی تعلیم و تربیت و در نهایت ساخت سوژه است (Foucault, 1980).

در مفهوم حکومت‌مندی که فوکو آن را در برابر شکل سنتی اعمال قدرت یعنی زیست-قدرت^۳ یا قدرت مشرف به حیات قرار می‌دهد، نهاد قدرت درصدد تغییر، هدایت و شکل دادن به رفتار شهروندان است (Vakili, 2010). بدین ترتیب اموری که در این فرایند کنترل، تغییر، هدایت و عقلانی کردن، نیازمند حکومت کردن هستند، به موضوع حکومت تبدیل می‌شوند. قدرت دولت به‌جای آنکه رودررویی خشونت‌آمیز و سرشتی آنتاگونیستی^۴ داشته باشد، با آگونیسیم همراه است و با پیچیده‌تر و عقلانی شدن روزافزون رابطه‌های قدرت در چارچوب حکومت‌مندی، بدون آنکه از بیرون، فرد را به کاری وادارد، از رهگذر سوژه‌شدگی خود فرد، آزادانه کردارش را سامان می‌دهد (Salehi Farsani, 2019).

این نوع قدرت، شکل‌دهنده است و با تعیین حوزه امکان عمل افراد، آن‌ها را به‌سوی گونه‌ی خاصی از سوژکتیویته^۵ سوق می‌دهد که تماماً در مسیر خواست‌ها و عقلانیت نظام سیاسی است (Mahbubi Arani & Jamali, 2021). درنهایت هدف اعمال قدرت یک‌چیز است: تولید سوژه‌ای فرمان‌بر و مطیع (بهنجار) (Kasraei & et al., 2011).

به‌عبارت‌دیگر فوکو، دولت مدرن را در بطن مفهوم حکومت‌مندی قرار می‌دهد و تأکید می‌کند که ظهور این شکل از اعمال قدرت، شیوه‌ای از حکمرانی است که ساختار جدید دولت (دولت مدرن) را امکان‌پذیر ساخته است (Foucault, 1979). بدین ترتیب نظم جدید در

¹ Truth Regimes

² process racing

³ Bio-Power

⁴ Antagonist

⁵ Subjectivity

صورت‌بندی‌های سوژگی نیازمند الگویی از حکمرانی است که ضرورت دارد جهت‌دهی و شکل‌دهی به رفتارهای شهروندان در حوزه‌ها و حیطه‌های مختلف به اولویت اصلی دولت تبدیل شود. بنابراین، حکومت‌مندی، شامل شیوه‌های سازمان‌دهی (ذهنیت‌ها، عقلانیت‌ها، تکنیک‌ها و نهادها) که از طریق آن افراد اداره می‌شوند، ترکیبی از حکومت و ذهنیت خاص تاریخی است، ذهنیتی که بسته به سوژه‌هایی که قرار است کنترل، رصد پذیر و اداره پذیر شود، دربردارنده مجموعه‌ای از دانش‌هاست. بدین رو، باید حکومت‌مندی را نوع خاصی از اعمال قدرت دانست که مشخصه‌ی اصلی آن، **استفاده‌ی فزاینده از تکنیک‌های نرم حکومت کردن به جای اتکای همیشگی بر مکانیسم‌هایی نظیر زور فیزیکی و عیان است**. درواقع فوکو با خلق مفهوم حکومت‌مندی با ادغام دو مفهوم حکومت کردن و ذهنیت، به شکل جدیدی از اعمال قدرت اشاره می‌کند که غایت آن ایجاد سوژه‌های بهنجار (حکومت‌پذیر) از طریق تکنیک‌هایی است که برای کنترل، بهنجارسازی و شکل‌دهی رفتار سوژه‌ها سازمان‌یافته است (Lemke, 2014). فوکو این نوع اعمال قدرت را به هنر حکومت کردن تعبیر می‌کند. کارکرد این نوع اعمال قدرت، هدایت غیرمستقیم رفتار سوژه‌ها در مسیر ذهنیت‌ها و عقلانیت خاص است که حاصل نهایی آن ضابطه‌مندشدن و بهنجارسازی سوژه‌ها خواهد بود.

بدین ترتیب، حکومت‌مندی ظهور نوعی اعمال قدرت برای ایجاد چارچوب‌ها و قالب‌های پنداشتی مشترک در فرآیند سوژه‌سازی است که در آن، دولت درصدد بهینه‌سازی و بهنجارسازی شهروندان است. به بیان دقیق‌تر، حکومت‌مندی به فناوری‌های اعمال قدرتی اشاره دارد که ذیل روابط متقابل بین قدرت، سوژه و دولت تعریف شده و این سه مقوله را باهم مرتبط می‌سازد. درواقع حکومت‌مندی شکل مدرن قدرت تلقی می‌شود که در تقابل با شکل ماکیاولیستی حاکمیت در مدرنیته‌ی اولیه قرار می‌گیرد و شکل غالب آن هدایت و سوژه‌سازی است که نظام‌های سیاسی به مدد آن به تربیت شهروندانی به هنجار می‌پردازند. به همین دلیل است که اداره رفتار جمعیت، ایجاد یا تثبیت هویت‌های مشخص یا همان سوژه‌سازی یکی از اهداف نهاد دولت مدرن و به‌طور خاص هدف قدرت در چارچوب نهاد دولت است (Heidari, 2018). فوکو واژه حکومت‌مندی را برمی‌سازد تا تکنیک‌ها و عقلانیت‌های گوناگونی را توصیف کند که دولت‌ها به کمک آن‌ها بر شهروندانشان حکومت می‌کنند، یعنی عقلانیت‌های خاصی که هم سوژه‌هایی را برمی‌سازد که دولت بر آن‌ها حکومت می‌کند، هم اصول و عقلانیت‌هایی را می‌سازد که حاکی از مدیریت بر کل شهروندان است (Miller, 2003). به‌عبارتی دیگر، مفهوم حکومت‌مندی با تأکید بر اهمیت اداره و سوژه‌سازی، از یک‌سو ناظر بر تحلیل ظهور شکل خاصی از قدرت در عصر جدید است و از سوی دیگر باید آن را تلاشی برای جلب‌توجه به پیوند میان مسئله حکومت و شیوه‌های تفکر و به‌طور مشخصی دخالت تفکر در کردارهای حکومتی دانست که ضرورت دارد روابط قدرت به‌صورت نهادی دولتی، جهت بهنجارسازی سوژه‌ها در چارچوبی عقلانی ساخته، پرداخته و تمرکز یابد (Smart, 2006).

برداشت فوکو از دولت مدرن ذیل مفهوم حکومت‌مندی به بهترین وجه از طریق روایت او از تغییرات کلیدی تاریخی در رابطه فرد و دولت و ظهور شکل جدید اعمال قدرت قابل‌درک است. به این اساس شناسایی افراد در محاسبات دولت و ایده سوژه‌های مطیع و بهنجار در روایت فوکو از یک تغییر شگرف در اعمال قدرت در برهه تاریخی خاص در قرن هجدهم سرچشمه می‌گرفت و همان‌طور که اشاره شد غایت این شکل از قدرت ایجاد سوژه مطیع بود. سوژه مطیع، از نظر فوکو، سوژه‌ای پذیراست که قدرت‌هایی را که بر روی آن اعمال می‌شود را می‌پذیرد، اما در این فرآیند مطیع بودن مساوی با تحت سلطه بودن نیست و به قابلیت مدیریت و قابل پیش‌بینی بودن سوژه اشاره دارد (Foucault, 1977). نتیجه این ترتیب، از نظر فوکو، سوژه بهنجار و مطیع است، سوژه‌ای که از نظر اقتصادی مفید و از نظر سیاسی مطیع است که نقش کلیدی در پیدایش و عملکرد دولت مدرن ایفا می‌کند. به این ترتیب، تبدیل افراد به سوژه‌های بهنجار و مطیع را باید به‌عنوان پیش‌نیاز و امکان‌پذیری تحقق دولت مدرن تفسیر کرد که بدون ابداع و گسترش شکل جدید اعمال قدرت دولت که افراد را مورد هدف قرار می‌دهد و آن‌ها را مطیع و بهنجار می‌سازد، ممکن نخواهد بود.

در انتهای این بخش اگر خلاصه این مقاله را در یک گزاره خلاصه کنیم آن این است که: تنش بین رژیم‌های حقیقت در ایران منجر به ناتوانی دستگاه زور در تولید سوژه بهنجار شده و نتیجه آن فقدان سوژه بهنجار و ناکارآمدی دولت ایران (آسیب اصلی نهاد دولت) شده است. این روابط را می‌توان به صورت نمودار زیر نشان داد.

تنش بین رژیم‌های حقیقت ← ناتوانی دستگاه زور در تولید سوژه بهنجار ← ناکارآمدی دولت ایران (ناتوانی در اعمال قانون، عدم وجود سوژه بهنجار و...)

۲. آسیب‌شناسی نهاد دولت در ایران

اینک با استناد به چهارچوب مفهومی فوق‌الذکر که برگرفته از نظریه حکومت‌مندی فوکو، به‌ویژه بحث رژیم‌های حقیقت و مفهوم سوژه بهنجار است، می‌کوشیم مصادیق این سه‌گام علی را استنتاج کنیم و تصویری از ناکارآمدی دولت در ایران معاصر ارائه دهیم.

۱-۲. تنش بین رژیم‌های حقیقت در ایران

از منظر رژیم‌های حقیقت و مسئله آشکار در تاریخ ایران به چشم می‌خورد، یکی، تنش میان رژیم‌های حقیقت و دوم، وجود سوژه‌های سرگردان که در اینجا به اختصار اشاره‌ای به نموده‌ها و مصادقات‌های این دو مسئله خواهد شد. در باب ویژگی نخست رژیم‌های حقیقت در تاریخ ایران که آن را با عنوان "تنش میان رژیم‌های حقیقت" توصیف می‌کنیم، می‌توان گفت که میشل فوکو رژیم‌های حقیقت را مجموعه مقرراتی می‌داند که معیار درستی و نادرستی گزاره‌های را در یک گفتمان معین تعیین می‌کنند (Foucault et al., 1984). به عبارت دیگر رژیم‌های حقیقت اشاره به دانش و گفتمان‌هایی دارد که در جامعه پذیرفته می‌شوند و افراد را به تشخیص گزاره‌های حقیقی از گزاره‌های کاذب قادر می‌سازند و در قالب شبکه‌ای از مفاهیم به‌عنوان پیش‌شرط امکان و عدم امکان برای اعمال، تأثیرات و افکار عمل می‌کنند.

بنابراین نظام‌های حقیقت چشم‌اندازهای مادی هستی را در گفتار و کنش از طریق ساختارهای جایگزین قدرت/ دانش و ترتیبات نهادی شکل داده و در کلیت خود «حال» «گذشته» و «آینده» را معنا می‌کنند. در واقع نظام‌های حقیقت با طرح جهان‌بینی‌های خاص و ارائه پاسخ به پرسش‌های اساسی زندگی و استانداردهای که از طریق آن‌ها افراد و رفتارهای آن‌ها را معنادار و ارزشمند ارزیابی و درک کرد، اقدام به سوژه و هویت‌سازی می‌نمایند. بدین‌سان هر جامعه‌ای دارای رژیم حقیقت خاص خود بوده و طبیعی است هنگامی که ما از مفهوم رژیم‌های حقیقت برای درک پیچیدگی و خاص بودن تجربه ایران در همه ابعاد صحبت می‌کنیم خواه یا نخواه با این سؤال مواجه می‌شویم که این «ما» ایرانی چیست و کیست؟!

ایران از دوره باستان تاکنون با قرارگیری در گذرگاه تاریخی جهان توانسته با بسیاری از تمدن‌های مشهور جهان در ارتباط و علاوه بر اثرگذاری بر این تمدن‌ها از فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف نیز تأثیر پذیرفته است. بر این اساس تا قبل از ورود به دوران معاصر (قبل از مشروطه) به لحاظ تاریخی رژیم‌های هویت‌ساز و روند سوژه‌سازی در جامعه ایران حول دو رژیم حقیقت، ایران و اسلام قرار داشته است که به میزان زیادی با یکدیگر سازگاری یافته بودند؛ اما به‌صورت جدی از اوایل سده نوزدهم میلادی و به دنبال آشنایی ایرانیان با تجدد غربی، درحالی‌که می‌توان در سرتاسر تاریخ حضور بی‌وقفه غرب را در زندگی و جهان ایرانی مشاهده کنیم^۱ (Rabinow, 1984)؛ ما شاهد پیدایش و تحمیل یک‌لایه هویتی دیگر متأثر از تجدد و جهان غرب در کنار لایه‌های هویت ایرانی و اسلامی هستیم.

^۱. ایرانیان و یونانیان از آغاز دوران تاریخی و اسطوره‌ای خود دوقلو بوده‌اند که هرکدام در تخیل دیگری بزرگ جلوه می‌کنند و هرکدام هویت دیگری را تشکیل می‌دهند تا حدی کمتر یا بیشتر، به شکل‌های منفی یا تأییدی؛ شیفتگی متقابل بین یونانی‌ها و ایرانی‌ها به کرافورد و وایتهد، ۱۹۸۳: ۱۸۳ مراجعه کنید؛

بدین رو، ما با سه نیروی متفاوت و ناهمگون در قالب سه رژیم حقیقت بزرگ، ایران باستان، ایران اسلامی و ایران متجدد مواجه هستیم که به‌عنوان نشانه‌های هویتی، زندگی روزمره از تولد تا مرگ، در انتخاب نام تا انتخاب نوع لباس، فضاهای عمومی (مانند خیابان‌ها، پارک‌ها، سواحل، کوه‌ها و غیره) و عرصه‌های کلی مانند خانواده، سیاست، اقتصاد، هنر، علم، آموزش و... را در بر گرفته‌اند. از سویی بُعد پارسی یا ایران باستان، ایرانیت را به پیدایش و تکامل قوم آریایی پیوند می‌زند که از اسطوره‌ها، افسانه‌ها، ادیان و تابوها مشحون است و در آن داستانی از آفرینش روایت می‌شود که مربوط به خلقت قوم آریایی، چگونگی سکونت شیوه زندگی، زبان، سیاست و اقتصاد، مذهب، تمدن و اساطیر آن‌ها در یک فضای ژئوپلیتیکی و زمان خاص است و در این چهارچوب، ملت و ملیت ایرانی، مهم‌ترین منبع هویت، ارزش و منزلتی مستقل و قائم‌به‌ذات داشته و محدوده آن، جغرافیا، جمعیت، زبان، نژاد، مذهب، تاریخ و سنت‌ها مشترک است (Taheri & Karimi Fard, 2013). در این نظام حقیقت و اندیشه سیاسی حاصل از آن دین و سیاست باهم آمیخته و نظم مقدس و نظم الهی بر تمام وجوه زندگی افراد حاکمیت دارد؛ بدین رو، فرمانروا فرد مستبدی نیست بلکه دارای فره شاهی است و علی‌رغم اینکه همه قدرت در دست اوست دارای فضایل خاصی است. بدین ترتیب سیاست سرشتی قدسی داشته و شهریار فرمانروایی الهی و نماینده خداوند بر روی زمین و خویشکاری او عرصه تحقق قدرت الهی در عرصه خشکی است و سوژه‌ها موظف‌اند که در جهان در پیکار ابدی نور و ظلمت، به سود نور به میدان آیند. چنانچه ناظر بر این اندیشه در قرن نوزدهم و بیستم در پی پژوهش‌های ایران‌شناسی ما شاهد نوعی برداشت جدید از این نظام اندیشگی در قالب ترویج نوعی ایدئولوژی ملی مبتنی بر اصالت تمدن ایران باستان هستیم که با تأکید بر میراث ایران‌شهری در پی احیای سنت‌ها و آداب‌ورسوم گذشته در عرصه جهان ایرانی است (Katouzian, 2006).

در مقابل، اسلام به‌عنوان رکن دوم، تولد و مرگ سوژه‌ها را در داستانی از آفرینش قرار می‌دهد که در آن زندگی از کمالی بی‌عیب سرچشمه گرفته و به آن بازمی‌گردد. در این داستان سقوط و بازگشت، پیامبرانی وجود دارد که برای نشان دادن راه رستگاری و رهایی از تناهی و تاریکی مأموریت یافته‌اند. بدین ترتیب، در این رژیم حقیقت، زندگی و آخرت بخشی از همان تاروپود هستی ابدی است و این زندگی چیزی نیست جز لحظه‌ای زودگذر و همه ما در این تاروپود ابدیت قرار داریم. با چنین نگاهی، اسلام به‌عنوان یکی از رژیم‌های حقیقت حاضر در جهان ایرانی و یکی از عناصر مهم هویت‌ساز ایرانیان، به مدت ۱۴ قرن به هویت و نگرش و رفتارهای اجتماعی و سیاسی آن‌ها جهت داده و نقش اساسی در عرصه سیاسی و اجتماعی آنان ایفا نموده است، چنانچه در شکلی جدید در سال‌های منتهی به نهضت مشروطه در واکنش به بحران‌های عصر، در رقابت با نظام‌های رقیب بر جامعیت و نقش‌آفرینی حداکثری اسلام به‌ویژه احکام اسلامی در اداره زندگی مسلمانان تأکید و بر این اساس بازخوانی، بازسازی و بازآفرینی هویت و سوژه ایرانی را مدنظر قرار داده است.

در نهایت غرب به‌عنوان سومین رژیم حقیقت حاضر در جهان ایرانی است که با وجود ریشه‌های تاریخی، نشانگان نفوذ جدی آن را از زمان صفویه به بعد از طریق پیوند با نوعی عقلانیت خاص و ایده تجدد به‌خوبی قابل مشاهده است. این رژیم حقیقت به‌عنوان نظامی از ارزش‌ها، افکار و اندیشه‌ها که می‌توان مهم‌ترین بنیادهای جهان‌بینی آن را با شاخص‌هایی همچون انسان‌محوری، جهان‌شمولی، ایده ترقی، خردباوری، فردگرایی، علم‌باوری و افسون زدایی از جهان و طبیعت شناسایی کرد، تأثیر انکارناپذیری بر هویت انسان و جامعه ایرانی داشته است. آنچه از نظام آموزشی، شیوه شهرسازی و معماری، نظام بوروکراتیک، نحوه‌ی اداره کشور، وضع قانون، نظام تفکیک قوا، سبک زندگی نوین و... در اختیار ایرانیان است، از مظاهر اصلی این رژیم حقیقت به شمار می‌روند. چنانچه توسعه این مظاهر در جامعه ایرانی نسلی از روشنفکران پدید آمدند که در اندیشه آنان اصلاح دولت، برقراری نظم و امنیت اجتماعی و به‌صورت کلی نوسازی کشور با غرب یا روایت آن از تجدد گره‌خورده است. در این راستا ما شاهد رویکردی جدید پیرامون هویت و سوژه‌سازی هستیم که اشاعه مدنیت غربی را نه تنها غایت محتوم تاریخ بلکه نشانه

تکامل اجتماع و موجد خوشبختی و سعادت افراد تعبیر می‌کند (Adamiyat, 1961). در پرتو چنین رویکردی تلاش می‌شود مفهوم شهروند به‌عنوان شکل جدید سوژه ایرانی جایگزین مناسبی برای مفاهیم رعیت و تبعه گردد.

درواقع با این اشارات می‌توان گفت تقلیل ایرانیت تنها به یکی از این رژیم‌های حقیقت غیرممکن به نظر می‌رسد. بدین رو، سوژه ایرانی بین سه رژیم حقیقت باستانی، اسلامی و غربی قرار دارد، هرگز در مورد اینکه در عصر معاصر، کدام‌یک باید دارای برتری باشد، اتفاق نظر وجود ندارد. چیزی که داریوش شایگان اندیشمند ایرانی آن را با مفهوم «نه این نه آن» توصیف می‌کند (Shayegan, 1999). سید جواد طباطبایی نیز همین نظر را با این جمله که: «از منظر تاریخ اندیشه، تاریخ معاصر ایران در حالت نه-این-نه-آن آغاز شد» تأیید می‌کند (Tabatabai, 2006). عدم ارجحیت یا اولویت یک رژیم حقیقت بر رژیم دیگر، نشان می‌دهد که هرکدام از این سه گانه در رقابت با یکدیگر چگونه نقش مهمی در شکل‌گیری مستمر تاریخی سوژه‌ها ایفا می‌کنند؛ در این روند تاریخی هر مکان از هستی اجتماعی به میدان نبرد این سه نیرو برای دستیابی به موقعیت انحصاری در بازار تولید حقیقت تبدیل شده‌اند. در این پویایی، هر رژیم حقیقت در جستجوی وفاداری، تلاش می‌کند تا نیروی غالب در عرصه زندگی و شکل‌دهنده سوژه‌ها باشد. براین اساس در مقایسه با جوامع همگن که در آن سوژه‌ها از طریق وابستگی پایدار خود به یک مجموعه گفتمانی، هویت‌های پایداری دارند، سوژه ایرانی در زمینه‌ها و موقعیت‌های مختلف حتی به‌صورت روزانه، مؤلفه‌های مختلف رژیم‌های بدیل حقیقت را برجسته و فعال کرده است و لذا گونه‌ای از تنش میان رژیم‌های حقیقت را مشاهده می‌کنیم.

اما در باب ویژگی دوم می‌توان گفت که کوچ‌نشینی و سرگردانی ایرانیان میان مرزهای رژیم‌های بدیل حقیقت در لحظات مختلف زندگی، از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که در رژیم‌های حقیقت متعارض و عقلا نیت‌های مرتبط با آن‌ها، سوژه‌ها به شکل متفاوت مفهوم‌سازی و سازمان‌دهی می‌شوند، در این وضعیت، سوژه‌ها در جامعه ایرانی در حالتی سه‌قطبی قرار دارند و کلیه حالات زندگی، فکر، سخن و... آنان بین این رژیم‌های آشتی‌ناپذیر چندگانه سرگردان است. بنابراین مفهوم سوژه‌های سرگردان به‌منظور درک این واقعیت است که هر یک از افراد ایرانی به‌طور هم‌زمان اسیر سه نیروی رژیم حقیقت بزرگ تاریخی پارسی‌گرایی (باستان‌گرایی)، اسلام (اسلام‌گرایی) و غرب (تجددگرایی) است و این نیروهای تاریخی در رقابت با یکدیگر تلاش دارند سوژه‌ها و ترجیحات و اهداف آن‌ها را شکل داده و پیکربندی کنند. بدین ترتیب، در فضایی که هیچ‌یک از رژیم‌های حقیقت قادر به غلبه بر دیگری برای کسب مشروعیت نیست و سوژه ایرانی در میان آن‌ها سردرگم است، همه عرصه‌های زندگی از اقتصاد، فرهنگ و هنر، خانواده، آموزش، بهداشت، امنیت و جرم، عدالت، آزادی اجتماعی، اخلاق و درنهایت ترتیبات قانونی و عرصه دولت به میدان نبرد این رژیم‌ها تبدیل شده است چیزی که می‌توان آن را ماهیت تراژیک سردرگمی سوژه ایرانی دانست. این شرایط بینابینی و ساختار ترجیحی مغشوش مرتبط با نظام‌های حقیقت، در عمل و در عرصه کلی‌تر، منجر به ظهور سه پروژه بزرگ تغییر اجتماعی، «غربی‌سازی» یا تجددگرایی، «فارسی‌سازی» یا باستان‌گرایی و «اسلامی‌سازی» یا اسلام‌گرایی شده است. می‌توان مهم‌ترین آثار آن را در تجربه جنبش‌ها و انقلاب‌های اجتماعی در مقیاس کوچک و بزرگ و امواج دائمی بی‌ثباتی سیاسی-اجتماعی مخصوصاً در چهارچوب نهاد دولت مشاهده کرد.

بدین رو، تلاش رژیم‌های متخاصم حقیقت برای تسلط در فرآیند سوژه‌سازی در قالب ترتیبات نهادی به‌ویژه نهاد دولت را باید توصیفی دقیق از نهاد دولت در تاریخ معاصر ایران دانست که در چهارچوب سه پروژه بزرگ تغییر اجتماعی، مدرن‌سازی، ایرانی‌سازی و اسلامی‌سازی و از طریق خشونت‌های معرفتی، فیزیکی و فرسایشی رژیم‌های حقیقت متعارض علیه یکدیگر به اوج خود می‌رسد. بدین ترتیب برای توصیف واقعیت‌های تاریخی و انضمامی برآمده از این رژیم‌های حقیقت، می‌توان انقلاب مشروطه و دولت برآمده از آن را تسلط رژیم حقیقت تجددگرا، دولت پهلوی را تسلط رژیم حقیقت ایران‌گرا و انقلاب اسلامی و دولت برآمده از آن را تسلط رژیم حقیقت اسلام‌گرا دانست. بنابراین هر یک از این رژیم‌های حقیقت و دولت برآمده از آن را باید تلاشی برای شکل دادن به سوژه ایرانی تعبیر کرد، جایی که این رژیم‌های حقیقت

بر سر تعیین چگونگی سوژه ایرانی، برای تسخیر نهاد دولت با یکدیگر می‌جنگند و رژیم‌های حقیقت برای هژمونیک شدن و ساخت سوژه مد نظر خود، متکی به قدرت دولت و بازنمایی هستند، در این مسیر هر رژیم حقیقت در زمان تسلط خود در قالب قدرت، دانش و ذهنیت یک رژیم تربیتی و انضباطی خاص پیرامون ترجیحات خود در حوزه‌های مختلف زندگی ارائه می‌کند.

بر این اساس آنچه پیرامون نهاد دولت در تاریخ معاصر ایران قابل‌مشاهده است، این است که چگونه پیش‌فرض سه‌قطبی ساختار ترجیحی ایرانیان و رقابت و کشمکش بین رژیم‌های متعارض حقیقت، لاجرم به عرصه نهاد دولت و تبع آن قدرت سرازیر شده و این عرصه به کانون منازعه رژیم‌های رقیب تبدیل می‌گردد. بدین ترتیب هر رژیمی که این کانون را به خود اختصاص دهد با رویکرد خاص نسبت به سوژه‌ها، مهم‌ترین راهبرد آن، برجسته‌سازی خود و به حاشیه‌رانی رقیب به‌گونه‌ای ایدئولوژیک است. این راهبرد در چهارچوب سوژه‌سازی به شکل الگوی تقویت و طرد عمل کرده که می‌توان پیامد آن را در امواج بی‌وقفه مشروعیت‌زدایی و چالش نسبت نهاد دولت از سوی رژیم‌های رقیب مشاهده کرد.

۲-۲. ناتوانی دستگاه زور در تولید سوژه بهنجار

میشل فوکو انسان‌ها را به‌عنوان سوژه درک می‌کند و برخلاف فلسفه سیاسی سنتی که فرد را به‌عنوان یک واحد اساسی که دارای ویژگی‌های خاص در نظر می‌گیرد، او معتقد است که افراد در هر شکلی که باشد، محصول ساختگی اعمال خاص و تاریخی قدرت هستند (Foucault, 1980). فوکو از این فرآیند شکل‌گیری سوژه به‌وسیله قدرت، تحت عنوان سوژه‌سازی یاد می‌کند. فرآیند مستمری که طی آن افراد در ارتباط با نظام‌های حقیقت در تحت مکانیسم‌ها و نهادهای قدرت به سوژه‌های مطیع و به تعریفی سوژه‌های بهنجار آن نظام حقیقت تبدیل شده و در چهارچوب معینی از قواعد و هنجارها عمل می‌کنند. بدین ترتیب، به لحاظ کارکرد، سازوکار زور مشروع به‌عنوان هسته مرکزی نهاد دولت مدرن، نقش اساسی در ساخت سوژه‌ها و بهنجارسازی آن‌ها ایفا می‌کند؛ اما این قدرت به‌تنهایی عمل نکرده، بلکه همیشه با رژیمی از حقیقت به‌مثابه عقلانیت نظام سیاسی همراه است، درواقع عملکرد صحیح سازوکار زور مشروع در مسیر ساخت سوژه‌های بهنجار وابسته به رژیم‌های حقیقت و مستلزم تشکیل ائتلاف یا اجماع بین نظام‌های حقیقت بدیل، پیرامون عقلانیت نهاد دولت است. در نمونه ایران از آنجایی که موقعیت پیش‌فرض ساختار ترجیحی ایرانیان بین سه رژیم حقیقت اسلام‌گرایی، باستان‌گرایی و غرب‌گرایی حالت سه‌قطبی دارد، وجود تخصص، رقابت و تفاوت‌های آشتی‌ناپذیر بین نظام‌های حقیقت برای تسلط بر عرصه اجتماعی و نهاد دولت، درحالی‌که هیچ‌یک قادر به غلبه بر دیگری برای کسب مشروعیت تام نزد شهروندان نیست، ظهور اجماع پایدار پیرامون عقلانیت نهاد دولت را ناممکن ساخته است. درواقع هنگامی که یک رژیم خاص حقیقت، اعتبار یافته و بر ساختارهای رسمی (نهاد دولت) مسلط می‌شود، یا طرد و حاشیه‌رانی، بر مبنای عناصر و مؤلفه‌های خود به اتخاذ سیاست‌های سوژه‌سازی اقدام می‌نماید، در مقابل نیز رژیم‌های به حاشیه‌رانده‌شده برای بقا و موجودیت خود اقدام به مشروعیت‌زدایی از نظم مستقر می‌نمایند. به‌طور مثال، زمانی که در دوران پهلوی ائتلاف بین باستان‌گرایی و مدرنیزاسیون بر فضای سیاسی - اجتماعی مسلط شد و سبک خاصی از پوشش به‌عنوان یک سیاست عمومی پیرامون به سامان کردن سوژه‌ها مورد حمایت قرار گرفت، گفتمان اسلامی نیز نبردی را با توسعه سبک خاصی از پوشش و قوانین مربوطه به آن راه انداخت. در دوره بعدی (انقلاب اسلامی) زمانی که گفتمان اسلامی در عرصه اجتماعی و دولت مسلط گردید شاهد واکنش متقابل رژیم‌های رقیب پیرامون سیاست‌ها و برنامه‌های پوشش به‌طور خاص و سوژه‌سازی به‌طور کلی هستیم. بدین‌سان، به‌مثابه یک آسیب، چنین زمینه‌ای امکان به‌کارگیری سازوکار زور مشروع توسط رژیم مسلط در مسیر سوژه‌سازی و بهنجارسازی آنان را منتفی ساخته و در مقابل نیز راهبردهای سرکوبگرانه دولت در هر دوره به‌صورت معکوس عمل کرده و باعث انباشت نارضایتی در سطح سوژه‌ها گردیده است.

این نمونه به خوبی نشان می‌دهد که کارویژه اعمال زور دولت در مسیر سوژه سازی، به حل تعارض بین رژیم‌های حقیقت بدیل برمی‌گردد. وقتی جامعه‌ای نتواند تعارض و سرگردانی میان رژیم‌های حقیقت را حل نماید، در شرایط تعارض و کشمکش بین رژیم‌های بدیل حقیقت برای تسلط بر عرصه اجتماعی به صورت کلی و نهاد دولت به طور خاص که هر یک واکنشی به کمبودها و ناکامی‌های دیگری هستند؛ قدرت با زمان و ترجیحات ناسازگار و سازوکار زور مشروع نهاد دولت با اختلال در فرآیند سوژه سازی مواجه می‌گردد و در یک چرخه مکرر تاریخی، نظم سیاسی مسلط به تدریج اولویت و اهمیت خود را از دست داده و جامعه به سمت هویتی‌های حاشیه‌ای (رژیم‌های حقیقت رقیب) حرکت می‌کند. در این چرخه که اگر دولت اسلامی شود، جامعه به سمت ایرانی سازی و مدرن بودن به سبک غربی پیش می‌رود و زمانی که اندیشه ایرانی در کانون دولت قرار گیرد، جامعه به سمت اسلامی سازی و مدرن شدن حرکت می‌کند و زمانی که مدرن می‌شود جامعه به سمت اسلامی شدن و ایرانیت می‌رود.

جنبش مشروطه به عنوان نقطه‌ی عطف رقابت و کشمکش میان رژیم‌های متعارض حقیقت در یک صد سال اخیر ایران بود که فعالان آن متأثر از مفاهیم و صورت‌بندی‌های سیاسی مدرنیته دو هدف اساسی، ایجاد دولت مدرن و تشکیل ملت (تبدیل سوژه‌ها از رعایا به شهروندان داری حق) را دنبال می‌کردند. از این رهگذر مفهوم غرب در قالب تجدد قادر به تثبیت اعتبار معنایی خویش گردید و به عنوان رژیم مسلط عهده‌دار هدایت سیاست‌های اصلی شد (Abazari & Milani, 2005). بر این اساس و به واسطه ذهنیتی ایدئولوژیک و تجهیز از غرب و تجدد، روشنفکران عصر مشروط متقاعد گردیدند علت اصلی بحران‌ها، عدم آگاهی و ادراکات سنتی است و تنها با اندیشه تجدد می‌توان چنین جامعه‌ای را از بند محذورات رها نمود. بر این مبنا، تجدد غربی به عنوان یک پروژه اجتماعی برای آنان بیشتر به معنای گریز از موقعیتی بحرانی بود که فضای عمل مناسبی را برای تحول فراهم می‌نمود (Ringer et al., 2000). نماد این رویکرد در جمله معروف «از فرق سر تا ته پا فرنگی شدن» تقی زاده مشخص می‌سازند، چگونه حاملان اندیشه مشروطه در فرایند طرد سنت و مظاهر آن، با تکیه بر نظام معنایی تجدد در پی ساختن و ارائه تعریف تازه‌ای از دولت و سوژه‌ها بودند. نتیجتاً این حاشیه رانی و برجسته‌سازی ناشی از تقابل متأثر از سنت (اسلام و ایران) و تجدد غربی به شکاف‌ها و تعارضات عظیم و اخلال در سازوکار زور مشروع ختم و مانع از آن گردید که جنبش مشروطه منتهی به یک دولت پایدار و تشکیل ملت منظم و منسجم تحت سوژه‌های بهنجار گردد. بدین توصیف تجربه مشروطه به شکست انجامد، در چنین شرایطی سوژه‌ها تلاش نمودند با رجوع به رژیم‌های بدیل حقیقت هویت اجتماعی خود را بازسازی نمایند، چیزی که منجر ظهور و پذیرش دولت پهلوی بعد از کودتای ۱۲۹۹ گردید.

دولت پهلوی نیز در روندی انحصارگرایانه از قدرت، نوعی نوسازی آمرانه با برداشتی رمانتیک از تمدن ایران باستان را در چهارچوب ایدئولوژی در پیش گرفت (Tibi et al., 1990)؛ بنابراین باید دوره را عصر استیلا و سلطه نظم گفتمانی ایران گرایی مبتنی بر میراث ایران باستان تفسیر کرد که بر مبنای آن مسئله سوژه‌ها منطبق با نوعی ایدئولوژی به مثابه یک پروژه سیاسی مورد توجه قرار گرفت و تلاش گردید تغییرات اجتماعی و اقتصادی گسترده‌ای به عنوان پیش شرط‌های دولت مدرن ایجاد گردد (Kavianirad, 2011). در این روند دولت پهلوی با برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی؛ لایه هویتی ایران باستان را از دیگر لایه‌های هویتی جدا و آشکارا این رویکرد را در جنبه‌های ایجابی و قانون‌گذاری^۱ باهدف تولد سوژه‌ای جدید با لعاب ایرانی مبنای برنامه نوسازی آمرانه خود قرارداد و در جنبه سلبی نیز در چهارچوب سیاست‌های اجرایی به

^۱ قانون تبدیل بروج به ماه‌های فارسی (۱۳۰۴) دستوروتأمین بودجه‌تأمین ساخت و تکمیل مقبره فردوسی و استخدام برخی تاریخ‌شناسان برای تدریس تاریخ ایران باستان در مجلس شورای ملی (۱۳۰۴ تا ۱۳۰۹)، قانون متحدالشکل کردن لباس (۱۳۰۷)، اساسنامه و دستورتحصیل دارالمعلمین عالی (۱۳۰۷)، نظامنامه‌قانون اجازه تأسیس دانشسراهای عالی و مقدماتی (۱۳۱۳)، اساسنامه فرهنگستان ایران (۱۳۱۴)، اساسنامه پرورش افکار (۱۳۱۷) اساسنامه اداره کل انتشارات و تبلیغات (۱۳۲۲) قانون تأسیس شورای عالی فرهنگ و هنر (۱۳۴۶) و اساسنامه فرهنگستان زبان ایران (۱۳۴۹)

طرد و سرکوب رژیم‌های بدیل حقیقت به‌ویژه اسلام پرداخت. درنهایت، درزمینه تعدد رژیم‌های بدیل حقیقت، باستان‌گرایی اجباری و سیاست‌های دولت عصر پهلوی، باعث بروز تشدید شکاف‌ها، تعارضات و تنش‌های اساسی در جامعه ایرانی مخصوصاً در بعد ناسازگاری الگوی سوژه سازی رسمی با خواسته‌ها و موقعیت سوژه‌ها گردید که نتیجه آن را می‌توان در مشروعیت زدایی از قدرت (نقص در سازوکار زور مشروع) و ناکارآمدی آن در ایجاد سوژه‌های بهنجار و شکست بازتولید سلطه از طریق آن مشاهده کرد (Keddie, 1998).

ظهور جمهوری اسلامی و فروپاشی دولت پهلوی در جریان انقلاب ۱۳۵۷ را نیز باید در بطن و ادامه رویداد تاریخی ناکارآمدی سازوکارهای روز مشروع نظم مسلط و بحران سوژه سازی در ایران معاصر به‌ویژه در عصر پهلوی تجزیه و تحلیل کرد. چنانچه اسلام‌گرایان در جریان این فروپاشی توانستند ذهن سوژه ایرانی را متوجه این ادعا کنند که اسلام تنها پاسخ مطلوب به این وضعیت بحرانی است. بدین ترتیب با وقوع انقلاب اسلامی، نظمی بر ایران حاکم گردید که به نوعی باید آن را گسست کامل از نظم سیاسی دوران پیش از انقلاب و استقرار نظمی جدید مبتنی بر اسلام تعبیر کرد. در این دوره اسلام سیاسی با مطلق‌سازی منابع سوژه سازی، به‌مثابه یک ایدئولوژی در واکنش به فرآیند تضعیف و طرد بعد اسلامی در عصر پهلوی و در تقابل با سازوکارهای سوژه سازی آن، با حاشیه رانی گفتمان پهلویسم و تجدد غربی؛ به گفتمان هژمونیک تبدیل و ساماندهی سوژه‌ها را باهدف جایگزینی سوژه‌های بهنجار اسلامی به‌جای سوژه‌های عصر پهلوی و مبارزه با تجدد غربی عهده‌دار گردید (Hosseini Zadeh, 2007). در چنین فضا و دورنمایی، رویکرد تک‌سویه دولت مبنی بر پافشاری بر ساخت سوژه‌ها با محوریت دین و احکام اسلامی؛ دوگانه‌سازی‌های ارزشی همراه با برجسته‌سازی و طرد، فرآیند سوژه سازی را در عمل با محدودیت جدی مواجه و در نهایت به دلایل ایدئولوژیکی سازوکار زور مشروع را ناکارآمد ساخت. درواقع آنچه مسلم و واضح است، قدرت مسلط در طول سال‌های بعد از انقلاب نتوانست در عرصه ساخت و کنترل سوژه آن‌چنان که باید موفقیت‌آمیز عمل کند. مصادیق این وضعیت را می‌توان در سوژه‌هایی مشاهده کرد که با زیر سؤال بردن سوژه‌های رسمی تلاش دارند در چهارچوب رژیم‌های حقیقت بدیل ظهور یابند.

آنچه بر اساس این واقعیت‌های تاریخی قابل مشاهده است، فرایند پرتکرار تلاش برای نظم و فروپاشی در سه رویداد مهم انقلاب مشروطه، کودتای رضاحان پهلوی و انقلاب اسلامی ایران است. در شرایطی که هر یک از دولت‌های برآمده از این رویدادها بر اساس منطق یکی از نظام‌های حقیقت به‌صورت یک‌سویه و از بالا، تلاش داشته قرائت رسمی خود را به کلیت جامعه تعمیم داده و اقدام به سوژه سازی نمایند؛ اما ساختار هویتی چند بعدی و نظام‌های حقیقت متعارض مانع آن شده‌اند که نظام مسلط به یگانه منبع سوژه ساز تبدیل شود، چنین چالشی را می‌توان با رویکرد آسیب‌شناسانه؛ نقض در سازوکار زور مشروع و فقدان سوژه‌های بهنجار تفسیر کرد.

ناکارآمدی دولت در مطیع قانون‌سازی شهروندان

مهم‌ترین هدف زندگی اجتماعی ورود افراد در قالب‌ها، قانون، مقررات و چهارچوب‌هاست. غلبه سنت وبری که دولت را به‌عنوان «جامعه انسانی که (با موفقیت) مدعی انحصاری استفاده مشروع زور در یک قلمرو معین است» (Weber, 2005) تعریف می‌کند، گویای این است که زور دولت هدفی جز وادار کردن افراد به حرکت در قالب چهارچوب‌ها به‌عنوان قانون را ندارد (Ahmadvand, 2013). بنابراین آنچه دولت مدرن را از نیاکان خود متمایز می‌کند، حضور شهروندان و افراد در محاسبات قدرت دولتی است (Foucault, 1982). بدین‌سان، در اندیشه مدرن، دولت با ظهور و شناسایی سوژه‌ها به‌مثابه موضوع و هدف دولت متناظر بوده و ارتباط وثیقی بین کارکرد شکل جدید اعمال قدرت، سوژه‌های بهنجار و امکان دولت مدرن وجود دارد.

به‌عبارت‌دیگر بدون ابداع و گسترش شکل جدید اعمال قدرت دولت که افراد را مورد هدف قرار می‌دهد و آن‌ها را مطیع و بهنجار می‌سازد، امکان تحقق دولت مدرن ممکن نخواهد بود. به‌این ترتیب، تبدیل افراد به سوژه‌های بهنجار و مطیع را باید به‌عنوان پیش‌نیاز و امکان‌یابی تحقق دولت مدرن تفسیر کرد که زمینه برای حاکمیت قانون به‌عنوان ویژگی بنیادی آن فراهم ساخته که مبین برتری نظم و قانون بر ستیز و

کشمکش در جامعه و متابعت کلیه شهروندان از قوانین مستقر و مصون نبودن ایشان از حوزه نظارتی قانون است. از این دیدگاه امکان حاکمیت قانون و مطیع قانون سازی شهروندان در دولت مدرن به سوژه‌های بهنجار به‌عنوان پیامد سازوکار قدرت مشروع وابسته است. درواقع، آنچه ماهیت قانون را در دولت مدرن متمایز می‌کند، تنها این واقعیت نیست که قانون مستقل از اراده حاکمان است یا برای آنان قابل اجرا است و. این ویژگی‌ها تنها حاکمیت قانون را به لحاظ نظری قابل قبول می‌سازند، اما چیزی که تسلیم افراد در برابر قوانین تضمین و امکان‌پذیر می‌سازد، سوژه‌های بهنجار که به‌نوبه خود فرصتی را برای نهادینه شدن حاکمیت قانون و مطیع قانون سازی شهروندان فراهم می‌کند. بدین توصیف، در شرایط فقدان سوژه‌های بهنجار، شاهد اختلال در فرآیند مطیع قانون سازی شهروندان و ناکارآمدی دولت هستیم.

همان‌طور که اشاره شد در نمونه ایران، در امواج بی‌وقفه مشروعیت زدایی و جنگ فرسایشی بین نظام‌های حقیقت جایگزین بر سر تعیین سوژه ایرانی، نهاد دولت ناتوان از بکارگیری سازوکار زور مشروع است که این مسئله به شکست در فرآیند سوژه سازی ختم می‌گردد. در چنین شرایطی نه‌تنها شکل ثابت و پایداری (بهنجار) از سوژه وجود ندارد بلکه در هر دوره تاریخی با چالش مطیع قانون سازی شهروندان به‌عنوان پیامد فقدان سوژه‌های بهنجار مواجه هستیم. شاهد این ادعا را می‌توان در بی‌توجهی به هنجارها و ارزش‌های رسمی و گریز از قوانین و در نمونه‌های عام‌تر در رفتارهای فردی (در راندگی، ورزشگاه‌ها، مکان‌های عمومی حتی در حضور در صف بانک، نانوائی و...) مشاهده کرد. درواقع این موارد نشان می‌دهد که چگونه در هر دوره تاریخی، دولت در ایران در نهادینه‌سازی قانون و مطیع قانون سازی شهروندان در چهارچوب عقلانیت خود، ناکارآمد بوده و در قامت یک‌نهاد شکست‌خورده ظاهر گردیده است؛ این فرآیند را می‌توان در تاریخ معاصر ایران در یک نظم آشفته و تجربه نارضایتی و سرخوردگی ناشی آن در زنجیره‌ای منسجم از کنش‌ها واکنش‌ها که منجر به رویدادهای مهمی مانند انقلاب و جنبش‌های بزرگ اجتماعی، مشاهده کرد.

نتیجه‌گیری

در قسمت اول این مقاله ما از چشم‌انداز مفهوم حکومت‌مندی در اندیشه فوکو به آسیب‌شناسی نهاد دولت پیرامون سه مفهوم قدرت، سوژه و دولت پرداختیم و این موضوع برجسته گردید که سوژه سازی و ایجاد سوژه‌های بهنجار به‌مثابه یگانه مسیر اعمال قدرت مشروع در عصر مدرن نقش اساسی در شکل‌گیری و استمرار نهاد دولت با شاخصه حاکمیت قانون دارد، بنابراین هرگونه اختلال در فرآیند سوژه سازی را باید نقص در سازوکار قدرت دولت تعبیر و به‌عنوان آسیب نهاد دولت شناسایی کرد. در این راستا آنچه دارای اهمیت است ارتباط این نوع از اعمال قدرت با مفهوم عقلانیت نظام‌های سیاسی است، چنانچه درک اعمال شکل جدید قدرت نهاد دولت برای تحقق سوژه بهنجار، ذیل مفهوم حکومت‌مندی، منوط بر فهم رژیم‌های حقیقتی است که در چارچوب عقلانیت نهاد دولت آشکار می‌شوند و بدون ارجاع به این عقلانیت‌ها تصور اعمال قدرت و سوژه سازی امکان‌پذیر نخواهد بود، در این مسیر در قسمت دوم مقاله در پاسخ به سؤالی آسیب‌شناسانه مبنی بر اینکه دلیل ناکامی نهاد دولت در ایران در ایجاد سوژه‌های بهنجار و مطیع قانون در ایران چیست؟ با تأکید بر تلازم تفکر و اشکال خاص عقلانیت (رژیم‌های حقیقت) با اعمال قدرت که در روش‌های سوژه سازی و سازمان‌دهی جامعه متجلی می‌گردد، با به‌کارگیری روش تکنیک ردیابی فرآیند در چارچوب ارائه یک الگو زنجیره‌ای، متوالی نقص در سازوکار زور مشروع نهاد دولت و فقدان سوژه‌های بهنجار به‌عنوان پیامد کشمکش بین رژیم‌های متعارض حقیقت به‌مثابه فرضیه پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، شاکله این فرآیند را می‌توان به این صورت بیان نمود، عدم به‌هنجارسازی سوژه‌ها محصول ساختارهای ترجیحی مختلف ناشی از رژیم‌های حقیقت متعارض است؛ زیرا ایرانیان اسیر سه رژیم حقیقت رقیب، اسلام‌گرایی، باستان‌گرایی (ایده ایران پیش از اسلام) و مدرنیته غربی هستند که در تاریخ معاصر ایران این سه رژیم حقیقت در تلاش برای ایجاد عقلانیت نهاد دولت و حل چالش‌ها با یکدیگر در حال رقابت بوده‌اند، این رقابت منجر به ظهور سه پروژه اجتماعی باستان‌گرایی، اسلام‌گرایی و غربی‌گرایی شده است. نقطه مشترک و گام اولیه همه این پروژه‌ها شکل‌دهی به سوژه ایرانی به‌عنوان پیش‌نیاز دولت مدرن بوده

است؛ اما در شرایط تنش بین رژیم‌های حقیقت‌هیچ‌یک از این اقدامات در قالب پروژه‌های اجتماعی (دولت) موفقیت‌آمیز نبوده است، این وضعیت که خود را در مفهوم سوژه‌های سرگردان ناشی از رژیم‌های مختلف حقیقت نشان می‌دهد در تاریخ معاصر ایران دارای شواهد فراوانی است و تقریباً برای تمام اپیزودهای تاریخ معاصر ایران قابل‌استفاده است که منجر به ناتوانی در ساختن نهادهای باثبات و کارآمد مانند دولت مدرن در ایران گردیده است.

بنابراین اگر امروز علی‌رغم تلاش‌های یک‌صد و بیست سال اخیر (انقلاب مشروطه، ظهور دولت پهلوی، انقلاب اسلامی) برای ایجاد یک ساختار مدرن سیاسی، هنوز نهاد دولت در ایران دارای آسیب و در کارکرد اصلی خود یعنی حاکمیت قانون با اختلال مواجه است، این آسیب نهاد دولت را باید در نقص در سازوکار زور مشروع و پیامد آن فقدان سوژه‌های بهنجار در شرایط تنش بین رژیم‌های حقیقت جستجو کرد. به عبارت دیگر تلاطم درونی ایرانیان بین سه رژیم حقیقت و پروژه‌های اجتماعی آن‌ها در چارچوب نظام سیاسی، یکی از حقایق برجسته تاریخ معاصر ایران است که در طول بیش از یک قرن، سوژه‌ها و چگونگی هدایت و ساخت آنان، محل جنگ فرسایشی بین رژیم‌های بدیل حقیقت و پروژه‌های اجتماعی آن‌ها تبدیل گردیده که هر یک به بدون درک دیگری، به دنبال مشروعیت بخشی به خود و مشروعیت زدایی از رقباست، پیامد این فرآیند را می‌توان در نقص در سازوکار اعمال قدرت دولت و فقدان سوژه‌های بهنجار مشاهده نمود.

بدین ترتیب، برای خروج از این وضعیت ایرانیان باید بدانند که در ژانر تراژدی و سرگردانی بین رژیم‌های متعدد حقیقت زندگی می‌کنند، مجموعه اجتماعی ایرانی (خرد یا کلان) بیش از آنکه منسجم و یکپارچه باشد بین رژیم‌های حقیقت گسسته و گسیخته است، آنچه مورد نیاز است، رویکردی بدون منازعه و بدون خشونت (معرفتی یا فیزیکی) برای درک رژیم‌های بدیل حقیقت درهم‌تنیده و تلاش‌های واقعی برای ورود به دنیای زندگی دیگران و یادگیری فهم منطق زبان‌های مختلف آن‌ها است. این رویکرد بدون منازعه است که راه برای درک یکدیگر هموار و گفت‌وگوی ملی را ممکن می‌سازد و به ظهور شبکه‌ای از درک مشترک می‌انجامد. در واقع، نیاز امروز جامعه ایرانی، اعلام یک آتش‌بس یک‌جانبه در امواج بی‌وقفه جنگ‌های فرسایشی بین اردوگاه‌های بدیل حقیقت برای ساخت نهادهای باثبات ملی است. بدین ترتیب، هیچ مدل خاصی از انتخاب بین رژیم‌های حقیقت نباید خود را تنها گزینه ممکن برای دگرگونی نظم اجتماعی بداند؛ بنابراین طرح اصلی راه‌حل باید حول میدان تعامل اجتماعی بچرخد و با ماهیت غیر قهری و غیر ستیزه‌جویانه خود بتواند به پیدایش یک توافق پیرامون عقلانیت نهاد دولت منجر شود که نتیجه آن را می‌توان در سوژه‌های بهنجار مشاهده کرد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Abazari, Y., & Milani, N. (2005). Representation of the Concept of the West in Student Publications. *Sociological Studies Journal*, 26, 97-121.
- Adamiyat, F. (1961). *The Idea of Freedom and the Prelude to the Constitutional Movement*. Sokhan Publishing.
- Afzali, R. (2007). *The Modern State in Iran*. Mofid Publishing.
- Ahmadvand, S. (2013). The Functions of Political Systems and Their Role in Changing Lifestyles. *Culture and Psychotherapy Quarterly*, 4(13), 56-79.
- Damiano, S. T. (2015). *How Iran Could Democratize* [The University of Texas at Austin].
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Random House.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*. Pantheon.
- Foucault, M. (1979). On Governmentality. *Ideology and Consciousness*, 6, 8-10.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795. <https://doi.org/10.1086/448181>
- Foucault, M., Fernet-Betancourt, R., Becker, H., & Gomez-Müller, A. (1984). The Ethic of Care for the Self as a Practice of Freedom. *Philosophy Social Criticism*, 12(2-3), 112-131. <https://doi.org/10.1177/019145378701200202>
- Goldstone, J. A., Reuschmeyer, D., & Mahoney, J. (2003). Comparative Historical Analysis and Knowledge Accumulation in the Study of Revolutions. In *Comparative Historical Analysis* (pp. 41-90). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803963.003>
- Golmohammadi, A. (2016). *What is the State? Transformation and Perspective*. Ney Publishing.
- Heidari, A. (2018). Iranian Adjustments: Governmentality and the Emergence of the Modern State in Iran. *Iranian Sociology Journal*(1), 126-148.
- Hosseini Zadeh, M. A. (2007). *Discourses Dominating Post-Revolutionary Governments in the Islamic Republic of Iran*. Islamic Revolution Publishing.
- Kasraei, M. S., & et al. (2011). Foucault, Governmentality, Political Subjectivity, and Political Action. *Historical Sociology Quarterly*(2), 1-34.
- Katouzian, M. A. (2006). *The Political Economy of Iran*. Markaz Publishing.
- Kavianirad, M. (2011). *Regionalism in Iran from a Geopolitical Perspective*. Strategic Studies Research Institute.
- Keddie, N. R. (1998). *Roots of the Iranian Revolution*. Qalam Publishing.
- Lemke, T. (2014). *A Critique of Political Reason: Examining Foucault's Analysis of Modern State Thought*. Imam Sadegh University Publishing.
- Mahbubi Arani, H. R., & Jamali, A. (2021). Agamben and Foucault: Sovereignty or Power. *Philosophical Cognition Quarterly*(82), 195-215.
- Miller, P. (2003). *Subject, Control, and Power*. Ney Publishing.
- Pierson, C. (2004). *The Modern State*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203391372>
- Rabinow, P. (1984). *The Foucault Reader*. Vintage Books.
- Ringer, M., Matthee, R., & Baron, B. (2000). The Discourse on Modernization and the Problem of Cultural Integrity in Nineteenth-Century Iran. In *Iran and Senoss*. Mazda Publisher.
- Salehi Farsani, A. (2019). Radical Liberal Democracy: Foucault's Alternative for Political Modernity. *Quarterly Journal of Political Theory Research*(25), 61-88.
- Shayegan, D. (1999). *Asia in Confrontation with the West*. Amir Kabir Publishing.
- Smart, B. (2006). *Michel Foucault*. Akhtaran Publishing.
- Tabatabai, J. (2006). *The Decline of Political Thought in Iran: Discourse on the Theoretical Foundations of Iran's Decline*. Kavir Publishing.
- Taheri, A., & Karimi Fard, H. (2013). National Identity and Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of International Relations Studies*, 5(18), 125-154.
- Tibi, B., Khoury, S., & Kostiner, J. (1990). The Simultaneity of Unsimultaneous, Old Tribes and Imposed Nation-State in The Modern Middle East. In *The Conflict of the Tribe and State in Iran and Afghanistan*. Croom Helm.
- Vakili, S. (2010). *The Theory of Power*. Shorafarin Publishing.
- Vincent, A. (2015). *Theories of the State*. Ney Publishing.

Weber, M. (2005). *Economy and Society*. SAMT Publishing.

Yahyaei, H. (2015). A Foucaultian Dissection of the State. *State Studies Quarterly*(3), 111-146.